

SOCIOLOGIA AMERICANĂ AZI *

Dorel Abraham

Ceea ce este semnificativ, din punctul de vedere al cunoașterii științifice pentru sociologia americană din ultimele decenii nu este, după opinia mea, latura sa cantitativă (respectiv numărul mare de cadre didactice și studenți care urmează cursuri de sociologie) ci anumite schimbări sau tendințe calitative apărute mai ales în ultimul timp pe „continentul” sociologic american.

Din această perspectivă, opțiunea mai relevantă pentru „starea” sociologiei americane nu se referă atât la inventarierea zecilor de mii de licențiați anual în sociologie ai colegiilor și universităților americane, sau sutelor de doctori în sociologie promovați anual, ci mai degrabă la depistarea teoriilor și preocupărilor sociologice dominante. Și întrucât sociologia americană este, cel puțin la prima vedere — foarte caleidoscopică, promovind diverse și uneori contradictorii perspective teoretice și ideologice, ceea ce ne propunem să relevăm pe scurt în acest spațiu va viza numai unele aspecte ale sociologiei dezvoltării și sociologiei urbane, cu referiri specifice la teoriile și studiile dedicate dezvoltării societale, evoluției urbane și regionale.

În cadrul multitudinii studiilor și cercetărilor efectuate, a ideilor vehiculate de publicațiile sociologice americane, pot fi identificate trei mari categorii de teorii sociologice privind dezvoltarea societală (această clasificare, deși frecvent întâlnită în literatura de specialitate americană, nu este însă unanim acceptată de sociologii americani) și anume: teoriile

* Constatările pe care le prezentăm constituie o expunere a unor idei rezultate în urma unei documentări recente, de trei luni, respectiv se bazează pe studiul întreprins în principal la universitățile din Chapel Hill — Carolina de Nord și Centrul Fernend Broudel din Binghamton, Statul New York, dar și în cadrul universităților „Columbia” și „Cornel” din New York-City și respectiv Itacha. Evident că studiul anumitor lucrări de specialitate la diferite biblioteci (inclusiv Library of Congress), ca și vizitarea anumitor unități de cercetare în științele sociale din cadrul universităților amintite au fost absolut necesare pentru o corectă înțelegere a diferitelor perspective de cunoaștere sociologică.

Metodologia utilizată pentru o documentare cât mai aprofundată a cuprins, în esență, următoarele: discuții cu diferiți profesori și cercetători (de tipul interviurilor dirijate), informarea documentară în cadrul bibliotecilor de specialitate, participarea la unele cursuri post-universitare și dezbateri științifice.

Constatările și concluziile obținute în cadrul stagiului de documentare — care nu sînt încă definitivite deoarece ele urmează să fie îmbunătățite sau completate în urma analizei materialului documentar cules și adus în țară — pot fi clasificate în trei categorii mai importante. Astfel, au fost obținute rezultate care vizează:

a. cunoașterea teoriilor sau ideilor sociologice dominante privind explicarea dezvoltării societății;

b. cunoașterea diferitelor aspecte teoretice, metodologice și empirice (descrierea unor situații reale) privind urbanizarea în Statele Unite ale Americii;

c. formularea unor elemente de colaborare și schimburi științifice în domeniul sociologiei, între oamenii de știință din România și Statele Unite.

modernizării; teoriile ecologico-evoluționiste (Ecological Evolutionary Theory) și teoriile mondialiste (incluse în esență în cadrul a „World System Theory”).

Teoriile modernizării, care includ o mare diversitate de abordări și semnificații începînd cu perspectivele creșterii economice repetînd modelul nord-american și terminînd cu accentul pus pe rolul atitudinilor și opiniilor în difuziunea culturală, dezvoltate în special în prima jumătate a secolului XX, prin abordările structuralist-funcționaliste (Persons, Levy, Smelser, Eisenstadt) au în prezent tot mai puțini adepți.

Teoriile ecologico-evoluționiste (Ecological-Evolutionary Theory) cunosc o rapidă dezvoltare în Statele Unite în special în ultimii ani prin studiile sociologilor Amos Hawley, Gerhard Lenski, David R. Meyer, Kennet Boulding, Patrick Nolan, John Kasarda și alții. Prin teoriile ecologico-evoluționiste (elaborate și sub alte denumiri ca ecologie urbană, ecologie umană, ecodinamică, ecologie sociologică umană etc.) se încearcă oferirea unui model cuprinzător de cunoaștere și explicare a evoluției comunităților umane, atît la nivel micro cit și macrosocial.

Perspectiva sociologică a teoriilor ecologiste este promovată în special în cadrul Departamentului de sociologie a University of Nord Carolina at Chapel Hill, avînd ca reprezentanți mai cunoscuți pe John Kasarda * (profesor de ecologie urbană și șeful departamentului de sociologie), profesorii emeriti Amos Hawley și Gerhard Lenski, ale căror cărți și studii despre evoluția comunităților și societăților urbane, a ecologiei umane în principal, sînt de referință în domeniu **.

Principalele caracteristici ale acestui tip de teorii sînt date de accentul pus pe : rolul studierii influenței aspectelor trecutului asupra prezentului, rolul determinant al dezvoltării tehnologice, respectiv a moștenirii tehnico-economice care împreună cu alți factori cum sînt cei biologici și socio-culturali permit explicarea evoluției societăților umane.

Astfel, diferite concepte frecvent utilizate în studiile ecologice, cum sînt : succesiune, dominantă, funcție, interacțiune, dinamică etc. sînt folosite (pentru a caracteriza evoluția societăților umane) alături de diferiți indicatori de evaluare. De exemplu, evoluția și traiectoriile de dezvoltare ale țărilor „Lumii a treia” sînt explicate de G. Lenski și P. Nolan prin tradițiile acestor țări în dezvoltarea cu precădere a agriculturii sau horticulturii, apreciîndu-se că aceste tipuri de dezvoltare anterioară clasificate în societăți „industrializing horticultural”, „industrializing agrarian” ar influența în mod hotărîtor nivelul și direcțiile dezvoltării lor în viitor.

Teoriile mondialiste de tipul „teoriei sistemului mondial” au fost dezvoltate și prezentate în special de către membri ai Centrului Fernand Braudel ***; cum sînt : Immanuel Wallerstein, Giovanni Arrighi, T. K. Hopkins, R. McGuire, dar și de alți specialiști (din alte zone geografice) cum sînt : Samir Amin, André Gunter Frank, Henri H. Stahl etc.

* Personalitatea științifică și concepția sociologică a prof. J. Kasarda în probleme cardinale ale societății americane a anilor '80 sînt conținute în interviul luat de prof. Ion Iordăchel și cercetător Nicolae Gheorghe și publicat în „Viitorul Social”, nr. 3/1983, p. 250—253.

** De altfel, Departamentul de sociologie al acestei universități este apreciat ca fiind unul dintre cele mai bune din Statele Unite; dezvoltînd o adevărată „școală sociologică”. Pe lîngă activitatea didactică și de cercetare științifică, Departamentul de sociologie editează și prestigioasa revistă „Social Forces, An International Journal of Social Research Associated with the Southern Sociological Society”, editor Richard L. Simpson.

*** Fernand Braudel Center for the Study of Economics, Historical System and Civilizations funcționează în cadrul State University of New York at Binghamton și are un profil mixt de cercetare-învățămînt.

Încercînd o depășire a teoriilor „modernizării” și „dependenței” (deși strîns legate de acestea din urmă, pe care într-un fel le integrează) teoriile mondialiste sînt dezvoltate sub forma analizei sistemelor mondiale ca relație de tipul centru — semiperiferie — periferie, între diferitele subsisteme economice, financiare, politice și culturale ale lumii.

De altfel, analiza sistemelor mondiale (sub variate nume) a apărut după al doilea război mondial ca o reacție la perspectiva dominantă în științele sociale numită „developmentalism”. Sistemul mondial este văzut înainte de toate ca un concept pentru analiză comparativă a sistemelor istorice (în primul rînd a economiei capitaliste). Compararea sistemelor istorice și stabilirea unor morfologii a acestora permite cunoașterea patternurilor de distribuție a sistemelor istorice de-a lungul timpului în întreaga lume. Metodologic se încearcă o răsturnare a principiului conform căruia se pleacă de la o descriere empirică pe baza căreia se încearcă ulterior generalizări, în sensul că la început se formulează propoziții generale la care se adaugă specificații pînă cînd acestea sînt utilizabile concret în descrierea structurilor istorice (I. Wallerstein, *Societal Development or Development of the World-System* în „International Sociology” vol. 1. nr. 1, 1986).

Scopul declarat sau nu al acestor teorii constă în explicarea cuprinzătoare, pe baza cunoașterii științifice, a evoluției sau dezvoltării societăților umane. Analiza acestor perspective teoretice permite însă relevarea concluziei că teoriile modernizării, mai ales în trecut, cele evoluționist-ecologice și mondialiste, în prezent, realizează o explicare a evoluției istorice accentuînd într-o măsură mai mare sau mai mică asupra raționalității istorice a dezvoltării de tip capitalist.

Diferențele principale dintre teoriile ecologice-evoluționiste și cele „mondialiste” provin din faptul că, pe de o parte, teoriile evoluționist-ecologice au o coloratură ideologică neconservatoare pe cînd teoriile „sistemului mondial” încearcă o deschidere ideologică care le apropie de modelul marxist de explicare a evoluției societății capitaliste. Pe de altă parte, în cazul primului grup de teorii accentul este pus pe sublinierea rolului factorului local-istoric (inclusiv genetic) în explicarea traiectoriilor de dezvoltare, pe cînd teoriile mondialiste pun accentul pe invariantele generale ale sistemului mondial, neglijînd factorii locali sau naționali.

În ceea ce privește cunoașterea proceselor de urbanizare și dezvoltare urbană, două paradigme domină și sînt relevante pentru sociologia urbană americană de astăzi, și anume: „neoecologia” și „neomarxismul”. Pe de o parte, asistăm la extinderea studiilor și metodelor explicative ale evoluției urbane elaborate din perspectiva ecologiei umane și care pun accentul pe distribuirea activităților și populației în teritoriu. În acest sens, se încearcă chiar o extindere a conceptualizării ecologice a sistemului național de orașe asupra sistemului mondial de orașe. De exemplu, este examinată dominanța financiară a metropolelor „centrale” occidentale asupra orașelor din America de Sud utilizîndu-se atît conceptele teoriei ecologice, cît și cele ale teoriei sistemului mondial.

Neoecologia s-a dezvoltat ca un rezultat al boomului economic în sectoarele Sun Belt (zonele verzi însoțite dinspre sud) și parțial al politicii conservatoare a ultimilor ani. Neoecologia diferă de ecologia clasică a Școlii de la Chicago prin aceea că extind analiza dezvoltării urbane la motivația deciziilor de amplasament ale corporațiilor și la căutările acestora pentru climat favorabil afacerilor, locuri unde salariile, taxele, serviciile publice sînt mai ieftine.

Paradigma neomarxistă de analiză a fenomenului urban este axată pe analiza declinului economic și demografic al orașelor centrale. În general, explicația declinului orașelor mari este găsită în dezvoltarea capitalismului corporatist și a relațiilor sale cu statul (parametrii explicativi sint direct legați de acumularea capitalului și criza fiscală a anilor '70).

Principala diferență dintre aceste două paradigme constă — așa cum apreciază și sociologul urban Herbert Gans (*American Urban Theories and Urban Areas* — în I. Szelenyi, ed. „Cities in Recession”, Sage Publications, 1984) din perspectiva favorabilă sau critică din care este văzută dezvoltarea economiei naționale capitaliste.

Aceasta nu înseamnă că sociologia urbană ca obiect de studiu nu este privită și din perspectiva schimbării sociale, organizării sociale, problemelor sociale, politicii sociale, calității vieții urbane. Elaborarea teoretică a acestor direcții de abordare nu este însă la nivelul paradigmelor amintite. Totuși, deși nu sint departajate foarte clar, diferitele perspective sociologice de analiză a urbanului prezintă interes științific deoarece contribuie, fiecare în parte și toate la un loc, la o mai bună cunoaștere a realităților urbane.

Astfel, în cadrul perspectivei schimbării sociale este examinată urbanizarea ca o „revoluție urbană” ce conduce la transformarea „patternurilor” sociale ale întregii societăți.

Perspectiva organizării sociale pune accentul pe cunoașterea formelor vieții urbane (indivizii, grupurile primare, vecinătățile, rețeaua socială, asociațiile, instituțiile sociale etc.).

În cadrul perspectivei problemelor sociale sint analizate cu precădere diferitele fenomene sociale care definesc criza urbană cum sint : sărăcia, dezintegrarea familiei, șomajul, poluarea, crimele, conflictele rasiale, etc.

Perspectiva politicii sociale ca și cea de evaluare a calității vieții urbane au drept scop rezolvarea problemelor sociale și planificarea evoluției fenomenului urban.

Indiferent însă de unghiul de abordare în cercetările întreprinse, accentul este pus de cele mai multe ori pe analiza schimbărilor care apar în cadrul structurii sociale la nivelul mediului urban și din această perspectivă pe evidențierea elementelor care definesc criza marilor centre urbane și extinderea fenomenului urban în spațiu.

Astfel, dintre constatările semnificative ale cercetărilor sociologice privind urbanizarea în SUA amintim următoarele :

- tendința schimbării industriei urbane dintr-o activitate bazată pe producția manufacturieră și distribuirea de bunuri materiale într-una axată pe administrație și procese informatice ;

- tendința de emigrare a forței de muncă înalt calificate spre ariile suburbane și exurbane în timp ce numărul de minorități necalificate corespunzător locuind în centrele urbane este în creștere. Această necorelare între exigențele de muncă ale orașelor și compoziția lor socio-demografică a contribuit la o masivă neutilizare a forței de muncă și la scăderea calității vieții în rîndul minorităților urbane. Pe de altă parte, migrarea spre noile tehnologii de virf și servicii apărute în sudul și vestul SUA este corelată cu creșterea șomajului în rîndul minorităților urbane și a altor fenomene cum sint rata înaltă a criminalității, deteriorarea infrastructurii publice etc.

În plus, studiile sociologice relevă că modelele clasice bazate pe teoria lui Wirth, de explicare și influență a modului de viață și a interrelațiilor

personale în funcție de tipul de așezare sînt înlocuite de explicația prin variabile demografice, economice și sociale fără însă a se releva îndeajuns rolul și importanța conflictului, a luptei de clasă în dinamica socială. De altfel, declarat sau nu, alegerea unor anumite teorii și metodologii de cercetare este explicată de anumite poziții ideologice, mai mult sau mai puțin îndepărtate sau apropiate de marxism. Dincolo însă de substratul ideologic al teoriilor și abordărilor sociologice amintite rămîne valoarea gnoseologică și euristică incontestabilă a rezultatelor obținute în studiul riguros al dinamicii dezvoltării societale, urbane și regionale.

Și dacă este adevărat că sociologii americani nu au inventat sociologia, este tot atît de adevărat că în Statele Unite sociologia a devenit o profesiune bine apreciată.

În cadrul perspectivei problematice care definește abordarea noastră, date demografice, economice și sociale sunt tratate ca mijloc de descrierea funcției sociale, a rolului și importanței acestora în viața socială. Perspectiva problematice are ca scop de a evidenția rolul și importanța acestor date în viața socială, în viața urbană și în viața regională. În cadrul perspectivei problematice, date demografice, economice și sociale sunt tratate ca mijloc de descrierea funcției sociale, a rolului și importanței acestora în viața socială, în viața urbană și în viața regională.

În cadrul perspectivei problematice, date demografice, economice și sociale sunt tratate ca mijloc de descrierea funcției sociale, a rolului și importanței acestora în viața socială, în viața urbană și în viața regională. În cadrul perspectivei problematice, date demografice, economice și sociale sunt tratate ca mijloc de descrierea funcției sociale, a rolului și importanței acestora în viața socială, în viața urbană și în viața regională.

În cadrul perspectivei problematice, date demografice, economice și sociale sunt tratate ca mijloc de descrierea funcției sociale, a rolului și importanței acestora în viața socială, în viața urbană și în viața regională. În cadrul perspectivei problematice, date demografice, economice și sociale sunt tratate ca mijloc de descrierea funcției sociale, a rolului și importanței acestora în viața socială, în viața urbană și în viața regională.